

HANAK PÉTER:

KOSSUTH ESTEJE

Élete egy századot ivelt át, aktív férfikora az ország és a kontinens nagy korszakát, amelynek nemcsak tanúja, de alakítója volt. Csodálatos élete, ahogyan merengő perceiben nerezte, akárcsak kora, végtelen közt hányódott: nagy szenvedélyek és forradalmi tettek fűtötték, nagy bukások és csalódások szegélyezték. Valóban, tü-neményes a pálya, amely a zempléni faluból a pozsonyi diátlág, a pesti miniszteriumtól a debreceni Nagytemplomig, a kisázsiai internálásból az angliai és amerikai diadalútig ivelt, a kispnemesi reformert egy forradalmi ország vezérévé, kormányzójárá, a kortársak szemében a szabadságharcok jelképévé avatta.

Valóban csodálatra méltó a benne felhalmozott, ki nem merülő energia és a belőle sugárzó szuggesztió, amely pártot, sereget, államot teremtett, és párt, sereg, állam nélkül is fenntartott egy másik, nem alkuvó Magyarországot; amely tettet fakasztott és rokonszenvelébrezített a magyar ügy iránt, ébren tartotta igazságának és bizonyosságának hitét a reménytelenség éveiben. De talán még csodálatosabb az az alkati szívósság, a testi-lelki erő elpusztíthatatlansága, amely tüllendítette a bukások és csalódások okozta gyakorlati depressziókon.

Mert a pálya nemcsak csodákkal volt tele, hanem csapásokkal és csalódásokkal is. Sőt, a hosszúra nyúló életvonalon egyre sűrűsödtek, mélyültek a csapások és csalódások ráncai. Egy új fegyveres felkelés előkészítése, a haza külső erőikkel való felszabadításában bizakodó nagy akciók sorra rendre meghiúsultak, s a nagy plánum, az egész Dunántúli konföderatív újjárendezésére készített terv, e szép koraszülött is részvéttlenül kihunyott. A történelem a maga útján haladt, nem Kossuthén, s az objektív körülmények megszabta pályájáról két évtized magas feszültségű aktivitása, diplomáciai akciói, százezreket biztató és mozgató tervai sem térítettek ki. A történelem fő sodrának és a maga választotta — ahogy nevezte: sors-parancsolta — útjának kettéválását nehezen vette észre, még nehezebben törődött bele. Forradalmi optimizmusa súlyos válságokon segítette át, de egyúttal újabbak felé is sodorta: mert amilyen tehet-

sége volt bonyolult helyzetek áttekintésére, a cselekvés logikus, precíz programjának felvázolására, olyan hajlandósága is a bizonytalanságok valószínűsége, a valószínűségek bizonyossággá való előléptetésére; amilyen mesterien tudott az alakatlan vágyaknak formát, a realitás felé törő célt adni, olyan szívóssággal cserélte fel a vágyat a valóssággal.

Bármilyen óvatos fenntartással igyekezett is hasznosítani az európai hatalmak konfliktusait, sokáig túlbecsülte a tőlük várható támogatás értékét, s végülis nem tudta önérdéku politikájukat a magyar érdek felé hajlítani. Bármennyire buzdította és bírálta is a hazai vezető osztályt, túlbecsülte forradalmi készségét, s az önérdék irányi-

totta útját végülis nem tudta a valóóságos helyzettel való megalkuvástól eltéríteni. A történelem logikája erősebb volt az övénél. Így a nemzetre végzetesnek tartott alkut, a kiegyezést nemcsak megakadályozni, de részleteiben módosítani sem tudta, az emigrációt nemcsak összetartani, de a gyors és fájdalmas „kévebomlást” feltartóztatni sem állt hatalmában.

Az 1867. évi kiegyezéssel az emigráció légüres politikai térbe került Kossuth egy ideig még várta, jóslagga az újabb konfliktust, amely romba dönti a Habsburgok birodalmát, még reménykedett a hazai ellenállás sikerében, majd a porosz-francia háborúból kipattanható esélyekben, de az 1870-es években ezek a remények is szétfoszlottak, s ő lassan beletörődött a visszavonhatatlan magányosságába. Ő, aki egykoron seregeket toborzott, kormányokat alakított és döntött, — botanikába, csillagászatba mélyedt, herbáriumot rendezgetett, csigákat gyűjtögetett, a történelemtől, a csalfa kedvesnél keresett vigasztalást. A tettvágy, amelyből forradalmakra tellett, kakukkfű, gyopár és őrös csigaházak után kutatva, az Alpok déli lejtőin, s a ligur partokon párolgott el.

Debát miért nem jött haza, mint annyi társa. Hívei, barátai megannyiszor hívták, képviselőnek jelölték, díszpolgárrá választották, a honvágy is szüntelenül gyötörte, teste-lelke megsínylette a privatizálást. Vajon eredményesebb volt-e a történelmi cselekvéstől való elszigetelődés árán megőrzött következetesség és intranzigencia, mint az eredményekkel igazolt megalkuvás? Hiszen itthon az ellenzék elismert vezére, a nemzet zászlaja lehetett volna, s a közösgyes rendszer ellen, az önállóság alkotmányos kivívásáért is többet tehetett volna, mint a távolból, érzéimesen idézett, de meg nem fogadott jó tanácsokkal. De Kossuth éppen ezt utasította el mindvégig pillanatnyi ingadozás nélkül: a Habsburg-ház uralmának jogosságát, a vele kialakított alkotmányosságot. Ő nem akart a dinasztia iránt még formálisan lojális ellenzéknek sem a vezére, az alkotmányos ellenzékeséget választó nemzetnek a zászlaja lenni.

Kell olyannak is lennie, aki „elő tiltakozási képez az osztrák uralom ellen. Ez az én szerepem... én Magyarország szabad állami létét az osztrák uralommal abszolúte incompatibilisnek ismerve, magamat azon uralomnak soha semmi feltétlenül, semmi kigondolható esetben” alá nem vetem. „Hontalanságommal elő tiltakozási képezek. En a magyar nemzet állami függetlensége nagy elvénél jóformán utolsó képviselője vagyok az élők között. Kapocs vagyok az elévülhetetlen jog és az esélyek változandósága között: letéteményese vagyok egy szent ereklyének, mely az ősök, s a velem egykorú nemzedék vérelpecsételt hagyományából szállott

kezemre, hogy annak az utódok számára rendületlen öre legyenek. Élete utolsó negyedének ez volt a refrénként visszatérő hitvallása.

Kossuth hű volt önmagához, s így hű maradt a 48-as forradalom eszményéhez: a haladással párosult függetlenség ügyéhez. A változhatatlan múlt nagy örökséget megőrizni a hanyatló korban, a jelen röppenő percében, tudta: ez az ő szerepe, ez a küldetése. Otthon, alkalmasint ezt is sejtette, a megöly eredményes ellenzéki vezérkedés is csak apasztotta, aprópenzre váltva felemészttette volna az örökséget. Így lett az eleven politikai életből kirekesztett emigráns, nem alkuvó magányában is több egy népszerű ellenzéki vezérnél, több a seregek szervezőjénél és a diplomáciai plánumok mesterénél: egy eszme jelképe, amely sertetlen teljességében megmaradt akkor is, amikor az eszme a hívekben és hirdetőikben megkopott, s amikor őrzője is félig vakon, betegesen, egyhangú turini remeteségében a sir felé közeledett.

Az agg Kossuth már nem volt a jelen embere. Részben múlttá: a nemzeti eposz hősevé, történelmi ereklyévé vált, aki körül a pártívek és politikusok már életében a kegyelet kultuszát alakították ki. Ebbe a kultuszba minden belefért. Belefértek a hajdani ellenfelek, a hatvanhetesek is, amint a függetlenségük is beilleszkedtek a kettejük sas kettős monarchiájába. Számukra Kossuth már rég halott volt, szobor a létében, ha olykor díszes küldöttségekkel fel is keresték, ha nevével és nevéből jócskán éltek is.

Nem volt valószínű az a másik Kossuth sem, aki alföldi tanyaikon, egyszerű parasztszobák falán és lakóiban élt tovább. Ezt a képet a legendatérnö képzetet alkotta meg, a népi legenda, amely úgy várta Kossuthot, hogy a puszka mellett tisztán inogt is hoz a magyarnak, s hozzá az igazságot, amelyet az urak 67-ben, és azóta minden nap, eisikkasztottak. A legendahívó nép

érintetlen maradt a politikai kultusztól, s egyre azt tudakolta a bizalmasaktól: mit üzent neki Kossuth?

De Kossuth nem üzent. Maga is elszakadt a jelentől, egyre kevésbé ismerte a századvég Magyarországnak valóságát. Számára a társadalmi ellentétek hullámverésekor is a központi kérdés a függetlenség, minden baj kútfeje a kiegyezés maradt. A szociális problémákat és mozgalmakat, amennyiben értesült róluk, elutasította magától: ezek csak megbontják a nemzeti egységet. A parasztságnak polgári tulajdon, erős kisiparosság, szabadkereskedelem és olcsó hitel, úgy vélte, megoldja a szociális bajokat, ha egyszer megszabadulunk a Habsburg-ház áldatlan uralmától. Ha kora Magyarországa nem értette vagy lebecsülte az agg Kossuthot, Kossuth sem értette már öregkora Magyarországot. Ennyiben valóban a múlt embere, a liberális nemzeti hagyomány őrzője volt.

Csakhogy ez a múlt még nem zárult le, még nagyonis égető kérdéseket hagyott nyitva. Kossuth tehát nemcsak elévült emlékeket ör-

zött, hanem fontos felismeréseket is: a kiütkeresés folytonosságát. Helyzetmegítéléseiben nemegyszer tévedett, a kiegyezést is egyoldalúan bírálta, de egyet mindenképp hamarabb és világosabban meglátott: a Habsburg-birodalom menthetetlen pusztulását, az összeomlást, amely a hozzátársult Magyarországot is maga alá temeti. A közelgő katasztrófa elkerülésére, rendületlenül, a fél évszázad alatt leaszúrt tanulságot ajánlotta: az elszakadást Ausztriától, a liberális intézményekkel megerősített függetlenséget, a szomszéd népekkel való összefogást.

Az új utakat, eszközöket és erőket már nem ismerte fel. „Vak vagyok, siket vagyok... járni nem tudok... szemeim világa elhomályosodott, a tárgyaknak csak körvonalait vagyok képes kivenni, részletet már régóta nem” — írta 1893 elején. A részletek elmosódtak, de a körvonalak mindvégig tisztán kirajzolódtak: a múltat meghaladva megújító, demokratikus, önálló Magyarországé. Ezt az eszmét őrizte mindvégig, és örökítette át a jövőnek a 45 évi keserű hontalanság után hazatért halott.

1894. március 20-án, éjjel öt perccel 11 óra előtt hunyt el. A temetés, 1894. április elsején impozáns volt és emlékezetes. Százerek kísérték a hazatértet a Kerepesi temetőbe. A ravatalt koszorúkkal halmozta el a látrányos kultusz. A sir fölött lákat a dualizmust magasztalta, mint a kossuthi eszmék megvalósulását. Az igaz kegyeletet szegényparasztok hozták, messzi falvakból, gyalogosan, és iparosok, diákok, munkások ezrei. A nép gyászolta, akinek Kossuth neve a halála után is jelentett, ígért valamit, akkor még lázongó pánszokkal megfogalmazottat.